

DOVOLJA

Godina I Broj 1

JUL 1955

NOVI SAD

Cena 20 dinara

mesečnik za umetnost i kulturu

BOŠKO A. PETROVIĆ

ČOVEK STVARA OBLIK

Kad jedan umetnik dodje do jednog rezultata koji je nastao kao plod oštrog života, ogromnog rada, nesхватljivih napora i odricanja, novih saznanja stečenih intelektom i intuicijom, i ako stalno u životu kroz dalje padove i dizanja kreće u susret novim rezultatima, redovno sebe nalazi u takvoj situaciji da se oseća izolovanim u odnosu na ostalu populaciju. Zašto ovako skoro uvek biva kada se radi o pravom stvaranju? Zašto nastaje jaz koji razjedinjuje stvaraoca od publike?

Stvaralac stvara uvek novo. Ako stvarno stvara, on uvek otkriva. On stvara oblike, a stvara ih ako ih otkrije. Ljudi ih prisvajaju jer su potrebni i korisni, pošto se kroz njih izražava namera. Ta namera mora uvek biti težnja ka harmoniji. Harmonija je uvek nepotpuna, mora se dopunjavati i proširivati. Tu težnju treba izraziti, ostvariti. Ceo svet je pun oblika koje je stvorila priroda. Oni se moraju otkriti da bi bili korisni. Oni se otkrivaju, komponuju, jer menjaju i razvijaju život. Novi oblici nisu uvek svi odmah pristupačni, jer stari zadovoljavaju. Oni nisu odmah potrebni. Čovek mora da otkrije da su mu potrebni i tada ih traži. Traži ih jer je stalno nemiran, a nemiran je jer traži maksimum koji uvek izmiče. Svaki novootkriveni oblik ukazuje da je maksimum nedostiživ. To ipak tera čoveka napred jer mrzi samozadovoljstvo i samouverenost. Ali stari oblici i spoljašnje manifestacije života ga ponekad zadovoljavaju, uspavljaju, sprečavaju ga da otkriva i stvara, jer su sladunjavi, mlaki, prijatni, a život je vruć, ako je hladan onda je bolestan ili ga nema.

Duh je osoben stepen i izraz razvitka materije, a umetnost je materi-

jalizovani oblik duha. Ovo je naizgled komplikovan a ipak ustvari veoma prost proces koji omogućuje čoveku da traži i sagleda svoju suštinu. Današnja likovna umetnost teži da misao, težnju i osećanja adekvatno odrazi kroz neki oblik u nekoj materiji, da materijalizuje duh, da mu da oblik, da da oblik i oblike životu, da omogući maksimum života da postigne normu koju nalaže današnji život, da oseti perspektive njegovog razvoja, želi život da povede, da ga ubrza.

Današnji čovek ne živi maksimalno u datom trenutku života. On kada stvara ne porodi se potpuno, u njemu uvek nešto ostaje. On se ne razvija u celosti, uvek ima krzljivosti i iz pokoljenja u pokolenje slabi. Savremena likovna umetnost želi da ljudima stvori i stvara oblike koji će im doprineti, pored drugih grana ljudske delatnosti, da maksimalno bitiše u stvarnosti. Ali, pošto kod nas danas nema ljudi koji bi bili u stanju da prate ovaj tok, da ga analiziraju, da ga objašnjavaju, moraju slikari i vajarari sami, sredstvima koja nisu njihova da odgovaraju i objašnjavaju nešto što je moguće sagledati i osetiti, istina, samo onda ako se zna gledati bez predrasuda, ako se oko navikne i nauči da gleda. Pitanja koja današnji stvaraoci dobijaju od

MARK SAGAL: Autoportret sa čašom vina

ljudi, bila bi normalna da nisu postavljena tonom koji je pun samozadovoljstva, zbog shvatanja starih oblika, ironije i omalovažavanja koja su plod sladunjavih predrasuda, napabirčenih nekoliko, naizgled dovoljnih, ali ipak preživelih i zaostalih oblika. Zbog toga se želi da se za desetak pa i manje minuta dozna, ono što je umetnik godinama, pa i kroz ceo život otkrivao i što se vekovima razvijalo. To samozadovoljstvo i samopouzdanje u stare, a još vaspitanjem pa i društvom iskrivljene oblike, stvara mrtvilo koje je osnovna prepreka razvitku, to je sprečavanje težnje da se sazna nešto neotkriveno, nedostignuto, da se unesu nove izmenjene harmonije u čovekov život.

Stvaralac ne može na ovo obraćati pažnju, jer je stalno obuzet težnjom da traži, pripremanjem i jačanjem svoga organizma, koji mora imati snage pri prelazanju prepreka, pri otkrivanju tokova prirode. Stvaranje nije njegova privatna stvar. To je

(Nastavak na drugoj strani)

o. davičo NASTAVLJANJE

KAO UDARCI
ODVOJENI ZNACI BESKPAJA
NA ŠIPKI SMISLA

KAO VOJNICI
SMRČU NJUŠKANO LIŠĆE
ZBUNJENO VETROM

KAO PORUKA
NOĆ S MASKOM DANA KAPLJE
NIZ OLUK CRNO NA ZRELO

KAO LJUBAV
PONEKAD BELO ZNAČIM
U TEBI ILI SANJAM

ČOVEK STVARA

(Nastavak sa prve strane)

njegov prirodni i unutrašnji imperativ, proizvod nemira, koji traži da se postigne bar minimum života. Njemu je potrebna podrška, obnova organizma, istrajnost koja ga šalje u neslućeno. Zadovoljan je i srećan da mu ove uslove pruži makar jedna mala grupa pripadnika njegovog roda, saradnika, članova kolektiva, ćelije iz koje će zračiti. Posle kraćeg vremena istorija beleži da se narodni okean u svakodnevnom životu izražava oblicima kojima su se stvaraočevi savremenici potsmevali i gonili ga ne birajući sredstva. Ali sada se nova pokoljenja panasaju prema svojim, kao ona starija prema tadašnjim stvaraočima. Ako se proučava istorija, ovaj se proces skoro redovno ponavlja kada nailazi na nešto novootkriveno, neispitano, nesvakidašnje, što kida sve kalupe i stege.

Ako se želi približiti modernoj umetnosti-slikarstvu i skulpturi, mora se znati da su ove dve grane objedinjene arhitekturom, one su njen sastavni deo, one treba da u jednom ambijentu, sobi, sali, gradjevini, gradu, širokim prostranstvima, čine akcenat koji ambijent podiže, humanizuje. One moraju zajedno sa arhitekturom i ostalim granama umetnosti, biti podređene čoveku koji u prostoru bitiše, da može sve svoje kapacitete maksimalno svojoj mogućnosti iskoristi i razvijati. Umetnost je ono što je čovek.

To se može objasniti ovim primerom koji je sada već postao oštar problem.

Dete koje raste ne može se razvijati normalno kada kroz svoj prozor vidi samo izrovani zid svetlarnika susedne zgrade na daljini od dva metra, ili zatvoren vidik zgradama na drugoj strani uske ulice. Ono je okruženo nameštajem i predmetima svakodnevnne upotrebe koje su roditelji nasledili još od svojih predaka, a i ono će biti još dugo u životu okruženo ovim i ovakvim predmetima koji su vrlo često plod malogradjanskog neukusa i kića. Oni mogu biti i dobri i lepi, muzejski, pa ipak da loše deluju na razvoj, jer pretstavljaju samo istoriju, koja je ipak prošlost. Oni nisu to što je sadašnji čovek. Gradovi su stari krivim ulicama, sa nasledjenim zgradama još iz Austrougarske. Zemlja je zaostala, tek sada počinje da uči. Još je malo znanja i činjenica, nova saznanja se teško stiču a navike teško menjaju, pa kada se uzme u obzir još i teško materijalno stanje, vidi se koliko je potrebno napora da se zaostalost savlada. Mnoge se stvari ne mogu već sada uraditi, ali se mora pripremiti teren za ono vreme kada će nam zajednica biti zrela. Uneti današnji nameštaj u te nove ambijente izgledalo bi kao pop u baru. Isto bi tako izgledalo ako bi se u današnji neki

(Nastavak na trećoj strani)

S V E T O V A J

„PROTIV MONOPOLA

Odnosno: Razmišljanja

*U sve gradove, u koje prodire svetlost
i toplina, prodirem i ja sam,
k svim otocima, kamo dolijeću ptice,
dolijećem i ja sam.*

V. Vitman: SALUT AU MONDE!
u prevodu Tina Ujevića

Naoko bar—sitnica je uzeta za povod ovim razmišljanjima. Ali neka poštovani čitalac obrati pažnju na događanje u onoj zemlji brojnih naroda koji su se morali zaveriti ćutanjem.

Prisustvujemo li njihovom progovaranju? Mene je ovde pobudio jedan glas osude i dozivanja...

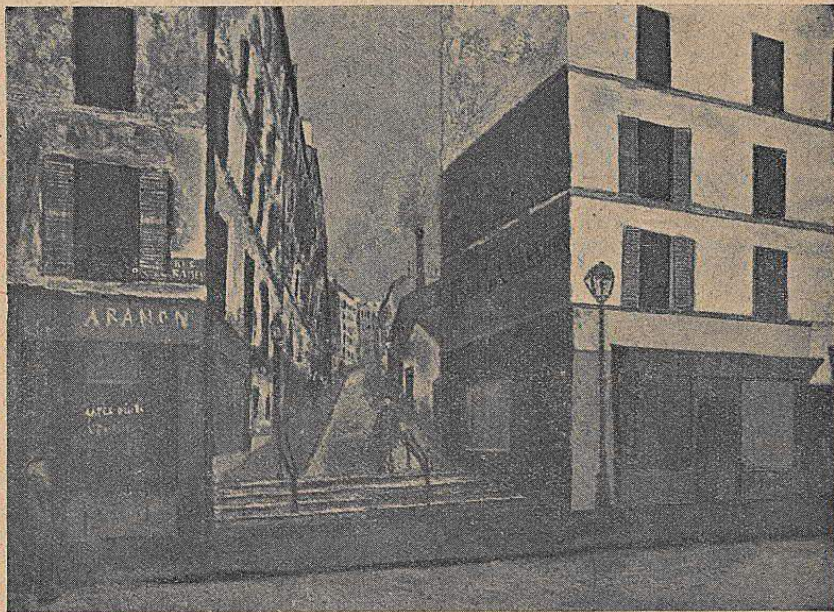
* * *

U sovjetskoj zemlji najzad su počele da glasno progovaraju ljudske savesti. Oseća se sve snažniji prodor svežine. I mada su to tek dozivi i objave, mislim, valja ih hrabriti. Ja tako mislim: ljudske otpore valja poticati, pozdravljati. Da se što više umnože. Zbog čovekove slobode i njegovog svestranog razmaha nad prostorom i vremenom. I, ako je nastupilo psihološko razvedranje posle jednog sumraka u kome je nestala jedna ličnost grozote-Staljin, i s njim jedna tužna atmosfera, onda valjda će doći zora. A zar nju ne vole ljudi svih prostranstava? Zoru života očovečenog zar neće izboriti i tamo gde je još poboden barjak „Zapad“ („zapadne demokratije“, „slobodan svet“), i tamo gde se spušta (da li se spušta?) zavesa „Istok“ („tabor mira i demokratije na čelu sa SSSR“). Radja se smisao čovečanstva u svim kutovima njegovim. Pa ako se to tamo prvo dogodilo u svesti, u onom svetu senzibilnosti, onda to znači da davno već i negde ispod toga, u tlu postojanja, jedan proces vapi za svojim neumoljivim zahtevima. Iskustvo čovečanstva postavilo je svoje imperativne kojima

ne odoleva više ni neukus bilo čiji.

Mi ne potcenjujemo duh i stvaralačke moći naroda bilo kog. Jer smo za bratstvo njihovo. I zato mi moramo ovde da pozdravimo oslobađanje duha jednog naroda, više naroda! severoistočno od ove naše „male zemlje među svetovima“. Oslobađanje od teških zabluda. Jer bilo je to tužno krvarenje snaga ne za ljubav među ljudima i rast njihov do sreće.

I mada u neinventivno pisanom tekstu: „Protiv monopola u vajarstvu“. „Literaturna gazeta“ dozvolila je da se čuje protest ljudski i eho jednog dolaženja. Hoće li se osloboditi ventili da s tokom čoveka teče i njegova umetnost, da se ublaže njegove večne i aktuelne žedji za fantazijom, lepom, senzibilnošću, nemogućim. „Literaturna gazeta“, odnosno neko kroz nju, doduše, protestuje zasad samo protiv toga što su „uvek isti umetnici koji dobijaju narudžbine, uvek iste ličnosti koje se pozivaju da uzmu učešća na raznim sastancima na kojima se diskutuje o problemima vajarstva, uvek isti zasedaju po komisijama i žirijima“. Ipak. „Odgovornost, kaže taj sovjetski glas savesti, pada na nadležne službe, kako u Savezu umetnika, tako i u Ministarstvu kulture SSSR, koji su potpuno upoznati sa ovom situacijom i koji ne čine ništa (!? — MP) da bi je otklonili“. Osuda je pala. I podržana je sigurno, čim je publikovana. Ali dajmo da još govori ruska savest: nek se sama priupita i nadje svoj odgovor. Na pitanje — zašto je tako sivo nebo ruskog vajarstva, dat je odgovor u „Literaturnoj gazeti“: „Zato što kadrovi ovih organa (koji upravljaju kulturnim životom SSSR —

MORIS UTRILO

Predgradje Pariza

ŠAROLIKI U VAJARSTVU“

o jednoj metamorfozi

MP) dolaze na vodeće položaje ne na osnovu njihovih kvalifikacija, već putem ličnih veza i nekih obzira koji nemaju ničeg zajedničkog sa umetnošću“.

To je prosto revolucija duha. Mi je pozdravljamo, pa makar da su joj još nesigurni, oprezni i ograničeni koraci. A zar raspad nepodnošljivog stanja neće pozdraviti i, pre svega, oni koji su bili prinudjeni da žive obuhvaćeni tim stanjem. Hoće. Oni su izazvali raspade. Hoće i sovjetski čovek u svome vrtu sadašnjosti i budućnosti da neguje mladice ovog veka: komunu, samoupravu. Slobodu i umetnost izraslu na tim stabljikama tekućeg, modernog vremena. Pa ako ovi sadašnji znaci raspoznavanja nisu ključ za takve staze, ako budu svedeni na obmanu, svejedno, doći će na njih, na te staze i ljudi širom severoistočnih ljudskih područja. Svejedno, značajno je ipak ovde načiniti zapis da se birokratskoj dosadašnjosti, užtogljenosti duha i akcije čovekove suprotstavljaju otpori i tamo. Pa mada ne još dovoljno efikasno. I premda ne još novim, savremenim koncepcijama za rešavanje ljudskih pitanja i umetničkog izražavanja čovekovog. Bar toga zasad nema na horizontu.

Muzičari, pesnici, vajari, naučnici („Sovjetski orijentalisti odlaziće ubuduće redovno u inostranstvo da bi se upoznali sa radovima svojih kolega“!) — kazano je u jednom od poslednjih biltena Akademije nauka SSSR) i obični sovjetski ljudi sve su glasnjiji u osudi. I tu, kao uostalom svuda na svetu, povratka na staro nema. Evolucija će u jednom trenutku učiniti revolucionarni zaokret.

Nova atmosfera u Sovjetskom savezu, a donelo je htenje i nužda, omogućava da se čuju glasovi dozivanja života oslobođenog knute, dozivanja prave umetnosti, da se pridje čovečanstvu — onom ostalom, nesovjetskom delu, bez predrasude da je ono samo „buržoaski dekadentno“. Hoće li doći za ovim sloboda od staljinske manije „monumentalnosti“ u vajarstvu, svuda u stvaranju sovjetskih ljudi? Valjda. Jer, i od sovjetskih filozofa priznat je postulat dijalektičkog materijalizma: negacija negacije. (Sada su priznali i relativnost Ajnštajnovu! — naknadna primedba). Zašto je to pokojni Staljin izbacio iz upotrebe?!

Dogadjaju se tako važni procesi. Dobro je to. I, kad sve ovo kažem tako kako sam rekao, s dobrom voljom, nisam opredeljen kategorički za ovu ili onu alternativu budućnosti. Jer, koliko je verodostojno da se tamo nagomilalo poprilično „iznenadjenja“, da imamo rast novog kvantiteta (utvrđeno je, zar ne? da i on sam po sebi dovodi do novog kvaliteta) suočeni smo i s brojnim nepoznanicama u sovjetskoj konstelaciji. Postoji takodje jedan drugi vid života — moć inercije. Ta silovita struja zar često ne poništi i najbolje ljudske nade i htenja. I stoga u kovitlacu njenom, onog sadašnjeg stanja u Sovjetskom savezu, nije ovog trenutka izričita nijedna alternativa razvoja — socijalistička ili dalja, izmenjena birokratska, državno-kapitalistička. Nalazimo se, čini se, na tački ključanja. Ipak, budući da nismo ophrvani predrusudama (kako je već paradoksalno ono oportunističko gledanje na socijalistička ostvarenja u Jugoslaviji i na pravac njenog kretanja od izvesnih krugova evropske socijaldemokratije!), vidimo pojave

koje bude verovanja u nama, u čoveku. I to je dobro. Ne negirajući istoriju i bolna iskustva, dobro je pozdravljati dugu posle oblaka. Ja mislim: dobro je što se u Moskvi čuje revolt: protiv monopola u oblikovanju. A on, taj revolt, izranja u novom kompleksu situacije. Utoliko pre, što to nije usamljen krik (mi ga u sveobuhvatnosti sovjetske sadašnjice posmatramo), odgovaramo ohrabrenjima. Zagledani u budućnost.

Možda će istorija biti svedok samouništenja jedne birokratske kaste. A to će samo biti još jedno svedočanstvo ljudskog pobeđivanja, neminovnosti očovečenja čoveka. Prodreće, prodire svetlost i toplina u sve kutove šarolikog sveta. Mir i saradnja medju narodima približavaju takve trenutke.

I zar ne biti onda ponosan, ne obražen i nadnet nad sudbinama drugih naroda! zato što je Tvoja zemlja, ova čvornovita (i neka ponekad bolno tužna u nama) Jugoslavija, bila kvasc novih svetskih odnosa i situacija, a time i povoljne klime za duhovni napredak čovečanstva. Zato što je neodoljivo parala i para mračne oblake. Neusamljena.

Sredinom oktobra 1954 **Mileta PAVLOV**

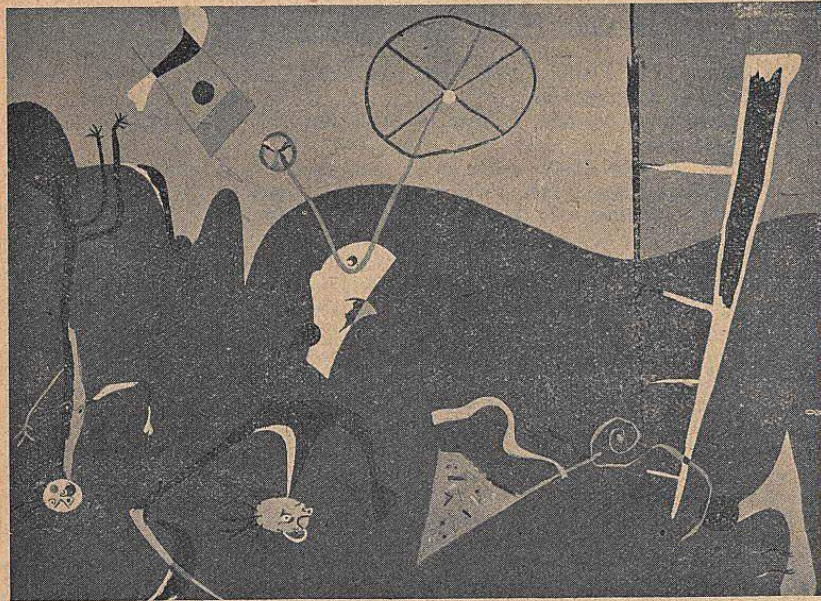
P.S. Ova razmišljanja stavljena su na hartiju sredinom oktobra prošle godine, određenije — 18.X.1954. Namenjena su otpočetka „Poljima“, koja su još tada trebala da se pojave. Kako je ovo medjuvreme samo potrdjivalo izvesne misli saopštene u napisu, i kako zbivanja u prostoru koji je tretiran i dalje privlače istu pažnju novim, sve slobodnijim manifestacijama, to napis objavljujem u celosti i bez izmena. Zbog ambicije da se potiče opštečovečanski rast u klimi aktivnog prilagođavanja koegzistenciji, progresivnom kretanju. P.

(Nastavak sa druge strane)

naš ambijent unela moderna slika ili skulptura. To su nespojive stvari. One čine nesklad koji unezveruje, dok je čoveku potrebno davati harmonije, otkrivati mu ih, da bi ih znao koristiti. U prirodi postoji još mnogo harmonija koje su van naših iskustava. Priroda se sastoji iz niza kompozicija harmonija i zakonitosti. Čovek je deo prirode, njegova materija i duh imaju svoje zakonitosti. Njemu se moraju davati ili on mora tražiti harmoniju, njega, kao jedinicu prirode i celog ostalog dela prirode. Tako je umetnost društveno uslovljena i korisna delatnost. Počinje da se stvara jedna nova era a umetnost je oseća, priprema se i već daje oblike koji će biti odraz novog sveta.

Zasada je razumljivo zašto nastaje otpor prema savremenoj umetnosti. Nezanjanje i predrasude su najveće prepreke da se kroz nju oseća i gleda vreme, da se oseti da je ona jedan od pionira nove ere, što daje jedan novi sadržaj. Danas umetnost iz mnogih razloga ne spada u minimum koji je potreban za život. Kada ona bude imala primenu, kad se kroz nju bude osetio odraz života, biće neophodna i nezamenljiva, a dotle se mora mnogo tražiti i gledati.

Boško A. Petrović

HUAN MIRO

Cirkus